

Vitalina Shkarina,
researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Transformation of the library reference and bibliographical tools: realities and perspectives

Changes that happened in the reference-bibliographical tools of libraries in connection with development of the system of electronic communications are analysed in the article.

Keywords: reference-bibliographical tools, reference-searching tools, information retrieval tools, bibliographic resources, documentographic resources, factographic resources, secondary resources.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:[025.34+004.6]-047.24:024.6

Олена Полякова,

головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Софія Смуць,

головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Олена Сокур,

мол. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПОШУКОВІ МОЖЛИВОСТІ КАТАЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА ЇХ ОЦІНКА ЧИТАЧАМИ

У статті представлено результати дослідження з вивчення якості каталогів НБУВ. Проаналізовано відповіді користувачів стосовно карткових і електронних каталогів. Окремо розглянуто питання можливості консервації традиційного каталогу і перехід на електронний. Опитування дало змогу виявити основні тенденції сучасного стану пошукового апарату Бібліотеки.

Ключові слова: картковий каталог, електронний каталог, пошук, замовлення.

Думка користувачів і досі залишається найповнішою формою зворотного зв'язку між бібліотекою і читачем. У рамках наукової теми Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору» з вересня 2015 р. по лютий 2016 р. проводилося вивчення якості каталогів НБУВ, можливості припинення ведення (з подальшою консервацією) традиційних карткових каталогів (алфавітного та систематичного) і перехід до електронного каталогу (ЕК) як основного довідково-пошукового апарату Бібліотеки.

Дослідження проводилося у формі анонімного анкетного опитування для з'ясування реального стану використання каталогів НБУВ. Відділом наукової організації бібліотечно-інформаційних процесів НБУВ було розроблено анкету, яка містила 15 питань для читачів та 18 – для бібліотечних фахівців з урахуванням вивчення досвіду подібних опитувань у інших бібліотеках. Зміст запитань та варіанти відповідей до них було розроблено як закритими (анкетне питання з готовими варіантами відповідей), так і відкритими для висловлення своєї думки. Респондентам

було надано можливість вибирати одночасно декілька варіантів відповідей.

Опитування читачів проводилося в залі каталогів та одній з читальних зал, бібліотечним фахівцям анкети надсилалися е-поштою та роздавалися на щорічній міжнародній науковій конференції НБУВ. Всього за період опитування роздано 300 та отримано заповненими 272 анкети, з них 246 – читачами та 26 – бібліотекарями.

Анкети були заповнені такими категоріями респондентів: 81 – вчені, 50 – аспіранти, 97 – спеціалісти з вищою освітою, 7 – спеціалісти з середньою спеціальною освітою, 37 – студенти. За віком: 49 опитаних – молоді люди 16–25 років, 33 мають 26–30 років, 72 особи – 31–45 років, 42 респонденти – від 46 до 55 років, 74 – 56 років і старші. З'ясувалося, що 236 респондентів, або 87 % від загальної кількості опитаних, володіють навичками комп'ютерного пошуку бібліотечних документів.

На запитання «Якими каталогами Ви користуєтеся для пошуку та замовлення видань?» респондентам було запропоновано такі варіанти: «тільки картковим», «тільки електронним», «картковими і електронним». Судячи з відповідей, для пошуку та замовлення видань більшість, а саме 190 читачів або 70 %, користуються одночасно картковими і електронним каталогами, надають перевагу картковим 62 респонденти (27 %), лише електронним послуговується дев'ять користувачів (3 % від загальної кількості опитаних).

Для визначення, яким каталогам надають перевагу читачі при замовленні видань, було винесено на опитування блок питань: «Якими каталогами Ви користуєтеся для замовлення журналів та продовжуваних видань?», «Якими каталогами Ви користуєтеся для замовлення журналів, надрукованих латиницею?», «Якими каталогами Ви користуєтеся для тематичного пошуку документів?». На два перші питання запропоновано два варіанти відповідей – «картковим», «електронним», на третє – «тільки картковим», «тільки електронним», «картковими і електронним». Стосовно використання каталогів для пошуку та замовлення видань, відповіді опитаних такі:

◆ 223 респонденти від загальної кількості опитаних для замовлення журналів та продовжуваних видань надають перевагу картковим каталогам, 96 – електронному каталогу;

◆ 208 опитаних для замовлення видань, надрукованих латиницею, користуються картковим каталогом, електронним послуговується

73 респонденти, при цьому відзначили, що використовують і картковий, і електронний, – 47 опитаних;

◆ для тематичного пошуку послуговуються картковими та електронним каталогами одночасно – 170 респондентів, лише картковими – 63, лише електронним – 35 опитаних.

Аналіз відповідей на питання «Чому Ви надаєте перевагу картковим каталогам?» показав, що цінують традиційні каталоги, в першу чергу, за повноту (вичерпність) одержання інформації 137 респондентів, зручність у користуванні відзначили 115 опитаних, оперативність відображення інформації – 39 читачів, у тому числі вказали всі запропоновані варіанти відповідей 15 респондентів.

Запропонували свої варіанти відповідей 42 опитаних, а саме: за звичкою користуються 13 читачів, цінують карткові каталоги за надійність – 7, надають перевагу картковому у зв'язку з неповнотою та недосконалістю електронного – 6, за відсутності навичок користування ЕК – 2. Також 6 респондентів відзначили, що «інформація про видання в карткових каталогах чітко структурована і це полегшує пошук» та «не залежить від точності написання символів».

Сучасні процеси інформатизації та комп'ютеризації бібліотечної сфери передбачають нові можливості пошуку та отримання інформації, тому в анкеті було запропоновано питання «Чому Ви надаєте перевагу електронному каталогу?». Крім «можливість пошуку документів в режимі онлайн (поза межами бібліотеки)», пропонувалися варіанти відповідей, як і на попереднє запитання. Серед переваг електронного каталогу більшість читачів (143 відповіді) вбачають можливість пошуку документів віддалено, оперативність пошуку відзначили 100 респондентів, зручним у користуванні ЕК є для 47. Повноту (вичерпність) електронного відзначили лише 16 опитаних, на противагу картковому, де цю перевагу оцінила більша частина. Також було надано 9 коментарів, у яких зазначено як переваги («можливість пошуку за тегом», «коли не знаходжу в картковому»), так і недолік – незадовільний інтерфейс.

При відповіді на питання «Чому Ви користуєтеся картковим і електронним каталогом одночасно?», 164 респондентів відзначили, що інформація каталогів взаємно доповнює одна одну, для 67 читачів недостатньо інформації в електронному, 21 користувач вказав на недостатність інформації в карткових каталогах.

У своїх варіантах відповідей 17 читачів відзначили, що «іноді швидше знайти інформацію в картковому каталозі, ніж на сайті Бібліотеки», «не завжди є доступ до Інтернету, тому електронний каталог часто буває недоступним», «при помилці в одну літеру ЕК не дає можливості знайти необхідне видання». Частина зауважень читачів стосувалася повноти наповнення ЕК: «у ЕК немає багатьох видань, особливо дореволюційних»; «у ЕК не відображено усі роки періодичних видань»; здійснюючи пошук у ЕК, читачі змушені «уточнювати по картковому». Читачі звернули увагу також на те, що залежно від періоду та виду потрібного видання вимушені користуватися всіма каталогами одночасно.

На два такі питання: «Що не влаштовує Вас у роботі з картковими каталогами?» та «Що не влаштовує Вас у роботі з електронним каталогом?», було отримано такі відповіді: про «відсутність наочних засобів, що спрощують пошук» вказали відповідно 46 та 49 опитаних, відзначили «складність пошуку» – 39 та 57, на «відсутність навичок роботи з каталогом» вказали 24 та 48 респондентів. На «недостатню кількість автоматизованих робочих місць» при роботі з ЕК звернули увагу 46 опитаних.

Стосовно карткових каталогів 58 читачів у своїх коментарях відзначили те, що пошук займає багато часу, незручний, систематизація – російськомовна, яка при пошуці потребує допомоги бібліотекаря, «радянська» класифікація, зношені та заставлені каталожні картки, зустрічаються орфографічні помилки тощо. Також заслуговують на увагу і такі відповіді: «картковий каталог – вчорашній день», «неможливість працювати з каталогом поза межами бібліотеки», «необхідність переписувати, хотілося б мати автоматизовану систему як, приміром, у бібліотеці НаУКМА».

Що стосується роботи з електронним каталогом, свої коментарі надали 51 респондент, у яких більшість вказали на неповноту інформації в ЕК та орфографічні помилки. У користувачів викликає труднощі пошук за ключовими словами, автором, назвою, не задовольняє неможливість замовити дистанційно, результат пошуку в електронному каталозі часто потребує перевірки та уточнення в картковому. Наведемо коментар співробітника бібліотеки Головної астрономічної обсерваторії: «один із недоліків ЕК НБУВ – відсутність систематизації при видачі результатів пошуку. Результатом пошуку є якась хаотична інформація, що не впорядкована за алфавітом та роком видання. Крім того, коли шукаєш

літературу за автором, у результаті пошуку отримуєш купу видань, де зустрічаються подібні прізвища тощо. Треба додатковий час, щоб відсікти непотрібне». Звернули увагу користувачі також на «обмеженість точок доступу при пошуці», «незручний пошуковий інтерфейс», не задовольняє і відсутність пошуку в ЕК за декількома параметрами одночасно. Як досконаліший приклад наводять сайти бібліотек НТУУ «Київського політехнічного інституту» та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Зауваження частини читачів стосувалися скарг на застарілу техніку, яка «не працює або просто висить», відсутність мережі Інтернет у деяких залах. Користувачі у своїх коментарях відмічають також незадовільні пошукові можливості імідж-каталогу: «не зовсім вдала система сканованого каталогу, прокрутка не працює, можливий перегляд тільки блоково», «незадовільна якість зображення (погано видно деякі картки)», є пропуски та брак у сканованому алфавітному каталозі. Отже, респонденти вказали необхідність подальшого впровадження комп'ютерних технологій у процес бібліотечного обслуговування, заміну старих комп'ютерів на новіші, забезпечення безперебійного доступу до Інтернету, необхідність здійснення ретрокаталогізації карткових каталогів.

На питання «Чи вважаєте Ви доцільним ведення в Бібліотеці одночасно карткових і електронних каталогів?» – «за» висловилося 228 опитаних, «ні» – 12 респондентів, «складно відповісти» виявилось для 22. Хоча відповіді на питання були чітко визначені та не передбачали коментарів, кілька зауважень опитаних, на нашу думку, заслуговують на увагу: «пошук в ЕК простіший, але від карткових не відмовлятися через гарантію збереження інформації», «продовжувати удосконалювати систему ЕК, але на даний час не слід відмовлятися від карткових каталогів», «ви не настільки автоматизовані, маєте стару техніку, яка повільно працює». За висловом співробітника бібліотеки Інституту фізики, «під час пошуку інформації за картковими каталогами, так само як і пошуку за ЕК НБУВ, проблем не виникає. Ми користуємося веб-сайтом Бібліотеки для пошуку необхідної літератури. Водночас, відмовитися зовсім від карткових каталогів, на нашу думку, вважаємо поки що передчасним». Тобто, переважна більшість користувачів на цьому етапі наполягає на веденні в Бібліотеці паралельно двох каталогів.

Підтвердженням цього висновку є отримані результати відповідей на питання «Як Ви ставитеся до того, що Бібліотека припинить ведення

традиційних карткових каталогів та картотек і вся нова інформація буде представлена тільки в електронному каталозі?». Негативно ставляться до цього 180 респондентів, допускає таку можливість 47, не готові на цьому етапі відповісти 38 опитаних. Вищевказане свідчить про ще недостатній рівень користувацької упевненості при самостійній роботі з ЕК та довіри до нього.

З'ясувавши думку читачів щодо доцільності ведення в Бібліотеці паралельно традиційних і електронного каталогів та консервації карткових, логічним було наступне питання «Чи зможете Ви здійснювати пошук документів тільки через електронний каталог без використання карткових каталогів?». Відповіді розділилися: «так» відповіли 102 респонденти, «ні» – 100, здійснювати пошук в ЕК «тільки з допомогою бібліотекаря-консультанта» мають намір 61 опитаний.

Важливою частиною цього дослідження були думки 26 фахівців мережі бібліотек наукових установ НАН України та провідних бібліотек країни. Їм було запропоновано додатково відповісти на запитання «З якими проблемами Ви стикаєтеся під час пошуку інформації за традиційними каталогами НБУВ: алфавітним і систематичним?», «З якими проблемами Ви стикаєтеся під час пошуку інформації за ЕК НБУВ: у приміщенні НБУВ і на сайті Бібліотеки?» та внести свої пропозиції щодо поліпшення довідково-пошукового апарату НБУВ.

Спільну думку всіх опитаних фахівців можна підсумувати одним із коментарів: «Традиційні і ЕК доповнюють один одного і відмовлятися від карткових каталогів в наш нестійкий час поки що зарано». Пропозиції бібліотекарів стосовно довідково-пошукового апарату НБУВ полягали в тому, щоб «максимально спростити пошук, зробити доступнішим пошуковий апарат», налагодити функцію дистанційного замовлення, модернізувати та максимально спростити пошук періодичних і продовжуваних видань, матеріалів конференцій аналогічно до пошуку в реферативній базі.

Підводячи підсумки дослідження з вивчення думки читачів щодо якості каталогів НБУВ, можливості консервації традиційних карткових каталогів і перехід до електронного як основного довідково-пошукового апарату Бібліотеки, слід зазначити, що більшість користувачів з розумінням сприймають незручності, що виникають при роботі з каталогами, відмічаючи при цьому доброзичливість та професіоналізм бібліотекарів. Своїми коментарями читачі продемонстрували високий рівень

зацікавленості в подальшому розвитку та вдосконаленні каталогу як основного засобу розкриття фонду Бібліотеки. Адже застосування сучасних бібліотечних технологій не лише сприяє оптимізації бібліотечного обслуговування, але й видозмінює весь комплекс інформаційних послуг. Бібліотека повинна активніше впроваджувати в практику роботи автоматизовані технології, розвивати та удосконалювати ЕК.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що на даному етапі розвитку довідково-пошукового апарату Бібліотеки доцільним є ведення одночасно карткових і електронних каталогів та передчасним є консервація традиційних карткових каталогів без подальшої модернізації ЕК.

Зауважимо, що це опитування стало першим кроком у вивченні важливого питання організації інформації у Бібліотеці. Анкетування виявило проблеми, над якими ще треба працювати, отримані результати та висловлені пропозиції будуть враховані для подальшого удосконалення обслуговування наших користувачів. Глибокий аналіз, точність та надійність дослідження можливі на базі повторних систематичних анкетувань для виявлення основних тенденцій у розумінні сьогодення і прогнозів на майбутнє.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2017 р.

Olena Poliakova,

main librarian, Vernadsky National Library of Ukraine

Sofiiia Smus,

main librarian, Vernadsky National Library of Ukraine

Olena Sokur,

junior researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Search opportunities of catalogues of Vernadsky National Library of Ukraine and their rating by readers

The article presents results of research for quality catalogues of. Analyzed readers' answers regarding to they use card and electronic catalogs. Singly considered possibility to conservation of traditional and transition to electronic catalogue. This poll helped to determine the main trends in the understanding of the current state of the Library' search tools.

Keyword s: card catalog, electronic catalog, search, order.